

Nya fornlämningar vid Nickelmyntsgatan

Järnbrott 758:51, 758:53 m. fl. | Göteborg 522 och 523
Arkeologisk utredning | Göteborgs stad

Karolina Kegel

ARKEOLOGISK RAPPORT FRÅN
GÖTEBORGS STADSMUSEUM
ISSN 1651-7636
© Göteborgs stadsmuseum 2017
Norra Hamngatan 12
411 14 GÖTEBORG
www.goteborgsstadsmuseum.se

REDAKTION
Else-Britt Filipsson
Tara Gullbrand
Karolina Kegel
Ulf Ragnesten
Tom Wennberg

OMSLAGETS GRAFISKA FORM
Mimmi Andersson

Omslag: Sökschaktning på den nyfunna boplatsen Göteborg 523. Foto mot söder.

TOPOGRAFISKA OCH EKONOMISKA KARTAN
© Lantmäteriverket. Medgivande 507-98-3211

KARTOR FRÅN STADSBYGGNADSKONTORETS DATABAS
© Göteborgs Stadsbyggnadskontor

NYA FORNLÄMNINGAR VID NICKELMYNTSGATAN

Arkeologisk utredning, Göteborg 522 och 523

SAMMANFATTNING

Med anledning av planerad ny bebyggelse vid Nickelmyntsgatan i Högsbo, sydvästra Göteborg, genomförde Göteborgs stadsmuseum en arkeologisk utredning i juni 2017. Två nya fornlämningar påträffades, benämnda Göteborg 522 och 523. Göteborg 522 utgjordes av en boplatslämning i form av ett kulturlager med fynd av flinta och keramik, beläget på en platåliknande avsats på bergssidan. Fornlämningens udda läge antyder att det kan röra sig om en annan typ av lämning än en regelrätt boplats. Även Göteborg 523 utgjordes av en boplats, med fynd av kulturlager, boplatsanläggningar och flinta. Två stenpackningar som ingår i denna fornlämning kan dock utgöra gravar eller andra lämningar av rituell karaktär, eller delvis röjningsten.

Göteborgs stadsmuseum bedömer att de nyupptäckta fornlämningarna Göteborg 522 och 523 bör förundersökas innan eventuell exploatering kan ske på området.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens beslut nr:	431-1560-2017
GSM dnr:	0577/17
Uppdragsgivare:	Fastighetskontoret, Göteborgs stad
Läge:	Delar av Järnbrott 758:51, 758:53, 758:54, 758:66, 758:525 och 758:603, Högsbo, Göteborgs kommun (figur 1-2)
Koordinater:	N: 6 394 862 / E: 145 880 (SWEREF 99 12 00)
Grävningssorsak:	Husbyggnation
Grävningstinstitution:	Göteborgs stadsmuseum
Datum för undersökning i fält:	2017-06-07--2017-06-09
Undersökt yta:	cirka 6240 m ² (extensivt), cirka 150 m ² (intensivt)
Antal arkeologtimmar i fält:	52
Antal maskintimmar:	23
Platsledare:	Karolina Kegel
Övriga deltagare i fält:	Ulf Ragnesten
GSMA nr:	170005

Figur 1. Utredningsområdets läge i Högsbo, sydvästra Göteborg. Vägkartan, skala 1:100 000.

Figur 2. Utredningsområdets läge på Stadskartan. Fornlämningar markerade med blått. Skala 1:10 000.

INLEDNING

Göteborgs stadsmuseum genomförde under några dagar i juni 2017 en arkeologisk utredning vid Nickelmyntsgatan i stadsdelen Högsbo, f.d. Västra Frölunda socken, sydvästra Göteborg (figur 1). Utredningen föranleddes av stadens arbete med en ny detaljplan för området med planerad bostadsbebyggelse.

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Utredningsområdet är ca 6000 m² stort och utgörs av ett litet lövträd- och slybevuxet grönområde. Ytan sluttar mot öster, är delvis kraftigt kuperad med berg i dagen och ligger ca 22-30 m över havet. Området avgränsas i öster och söder av Högsbogatan, som ligger i en mindre dalgång gående i nord-sydlig riktning, och åt väster av bostadsbebyggelse. Omedelbart norr om området går spårvägen i öst-västlig riktning. De östra och södra delarna av utredningsområdet innehåller planare gräsytor som tidigare utgjorts av åker- och tomtmark. En halv kilometer österut ligger det höglänta naturreservatet Änggårdsbergen (figur 2).

Omkring 25 m öster om utredningsområdet, på andra sidan Högsbogatan, ligger en stensättning (Västra Frölunda 194, figur 3). Denna gravlämning ligger ca 28 m över havet och därmed på samma nivå som delar av utredningsområdet. I övrigt

Figur 3. Utredningsområdets läge mellan Högsbogatan och Nickelmyntsgatan. Fyndplatsen Västra Frölunda 286 och stensättningen Västra Frölunda 194 markerade med blått.

finns enstaka förhistoriska fynd- och boplatser i närheten. Här kan särskilt nämnas Västra Frölunda 411, ca 150 m söder om det nu aktuella området. Denna boplatser undersöktes 2007 och gav dateringar till brons- och äldre järnålder (von der Luft 2007). I närheten finns även en skålgropslokal (Västra Frölunda 140). I övrigt kan man bland annat nämna fornborgen Göteborg 189 i de närbelägna Änggårdsbergen, ca 500 m österut. Där finns också ytterligare gravar i form av stensättningar och rösen. De närliggande fornlämningarna indikerar således att landskapet här särskilt använts under brons- och äldre järnålder.

Figur 4. Utredningsområdet fotograferat från Högsbogatan, mot sydväst.

Figur 5. Lövträd, däribland många fruktträd, karakteriserar området. Utredningsytan sluttar brant ned från bostadsbebyggelsen i väster, se övre högra hörnet i bild. Foto mot söder.

TIDIGARE FYND OCH UNDERSÖKNINGAR

Inom undersökningsområdet finns en fyndplats för en kärnyxa och en bergartsyxa (Västra Frölunda 286; figur 3), vilket kan indikera en sten- och/eller bronsåldersboplats. Fyndplatsens exakta läge är inte känt.

SYFTE OCH UNDERSÖKNINGSMETOD

Syftet med den arkeologiska utredningen var att undersöka förekomsten av okända fornlämningar inom exploateringsområdet samt att avgränsa eventuella påträffade fornlämningar mot exploateringsytan.

Inför fältarbetet studerades äldre kartor över området samt de arkivhandlingar som berör tidigare fynd. I fält undersöktes området genom sökschaktning med en mindre grävmaskin. Schakt och anläggningar inmättes med RTK-GPS samt dokumenterades med foto och beskrivning. I samband med framrensning av anläggningar och kulturlager tillvaratogs en mindre mängd fynd. Inga anläggningar undersöktes.

Figur 6. Ekonomiska kartan från 1934 visar att området under denna tid ännu utgjorde ett utkantsområde med småskalig odling och trädgårdar utanför stadens gränser. I söder korsar en landsväg området.

KARTSTUDIER

En mindre kartstudie genomfördes inför utredningen. Laga skifteskartan över Långaberg från 1839 visar utredningsområdet som en smal remsa utmärkt mellan Frölunda och Högsbo ägor.

Ekonomiska kartan från 1934 (figur 6) visar smala uppodlade partier i de låglänta och plana delarna av utredningsområdet. Större delen av området utgörs dock av impediment. Längst i sydväst finns ett par mindre tomter/trädgårdar samt i söder en landsväg som korsar utredningsområdet i nordostlig-sydvästlig riktning, något förskjutet jämfört med dagens Högsbogatan.

GRÄVNINGSIAKTTAGELSER

Inom utredningsområdet grävdes 22 schakt (figur 7, bilaga 2). Området visade sig delvis vara kraftigt stört med påförda massor av sprängsten, grus och matjord, främst i sydligaste delen av området, men även längst i norr. I de ostörda schakten utgjordes den naturliga markprofilen främst av sandig och stenig silt under ett tunt matjordslager. Två nya fornlämningar påträffades (figur 8) och gavs den tillfälliga beteckningen Int nr 246 respektive 247.

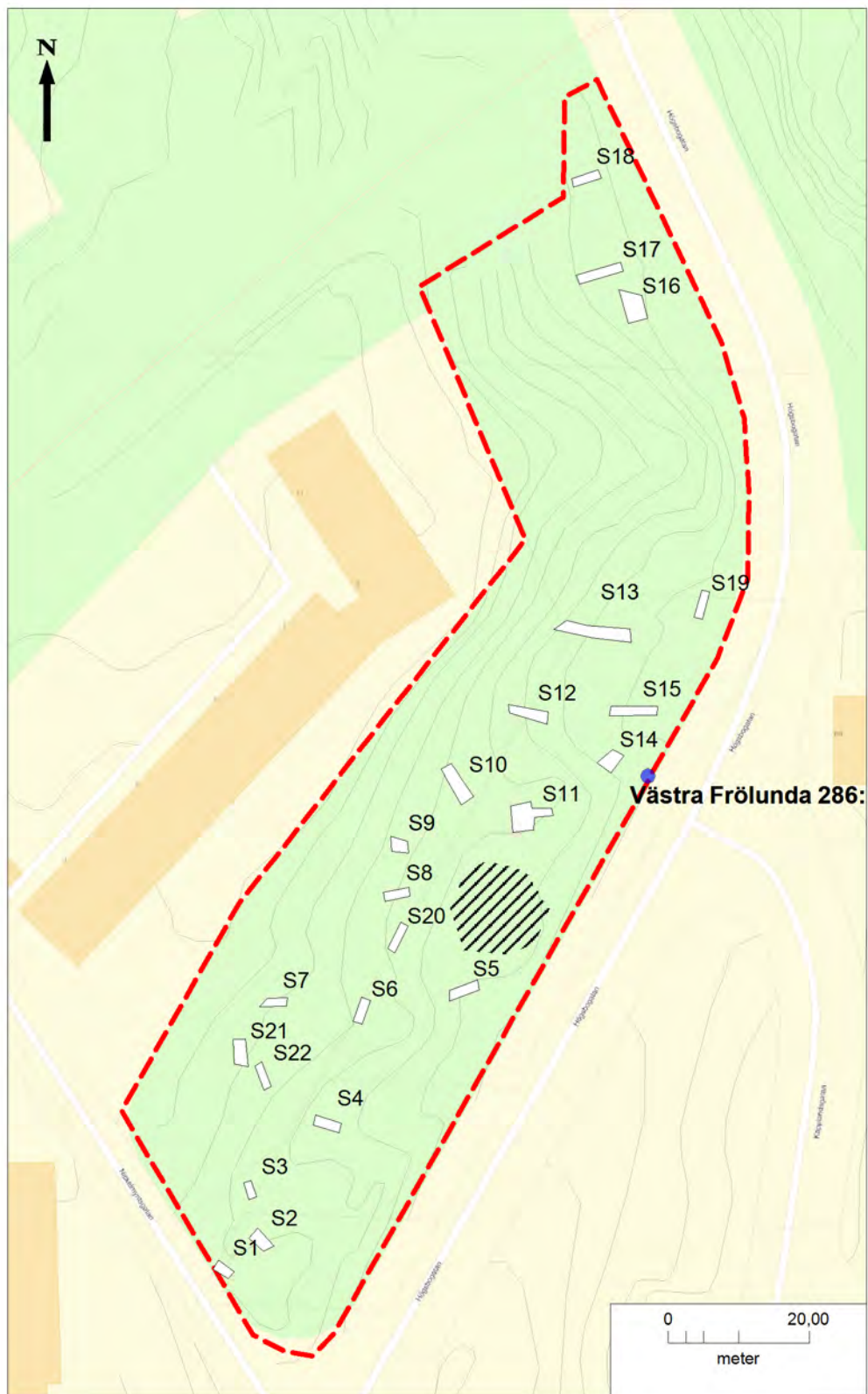
Nyupptäckt boplats, Göteborg 522 (Int nr 246)

I schakt S6 framkom, under ett tunt matjordslager, ett 0,2 m tjockt kulturlager med fynd av såväl slagen flinta som keramik och bränd lera (figur 8-9). Fynden kom framför allt i lagrets översta delar. Kulturlagret grävdes igenom i en mindre del av schaktet. Under detta vidtog brun, lerig silt.

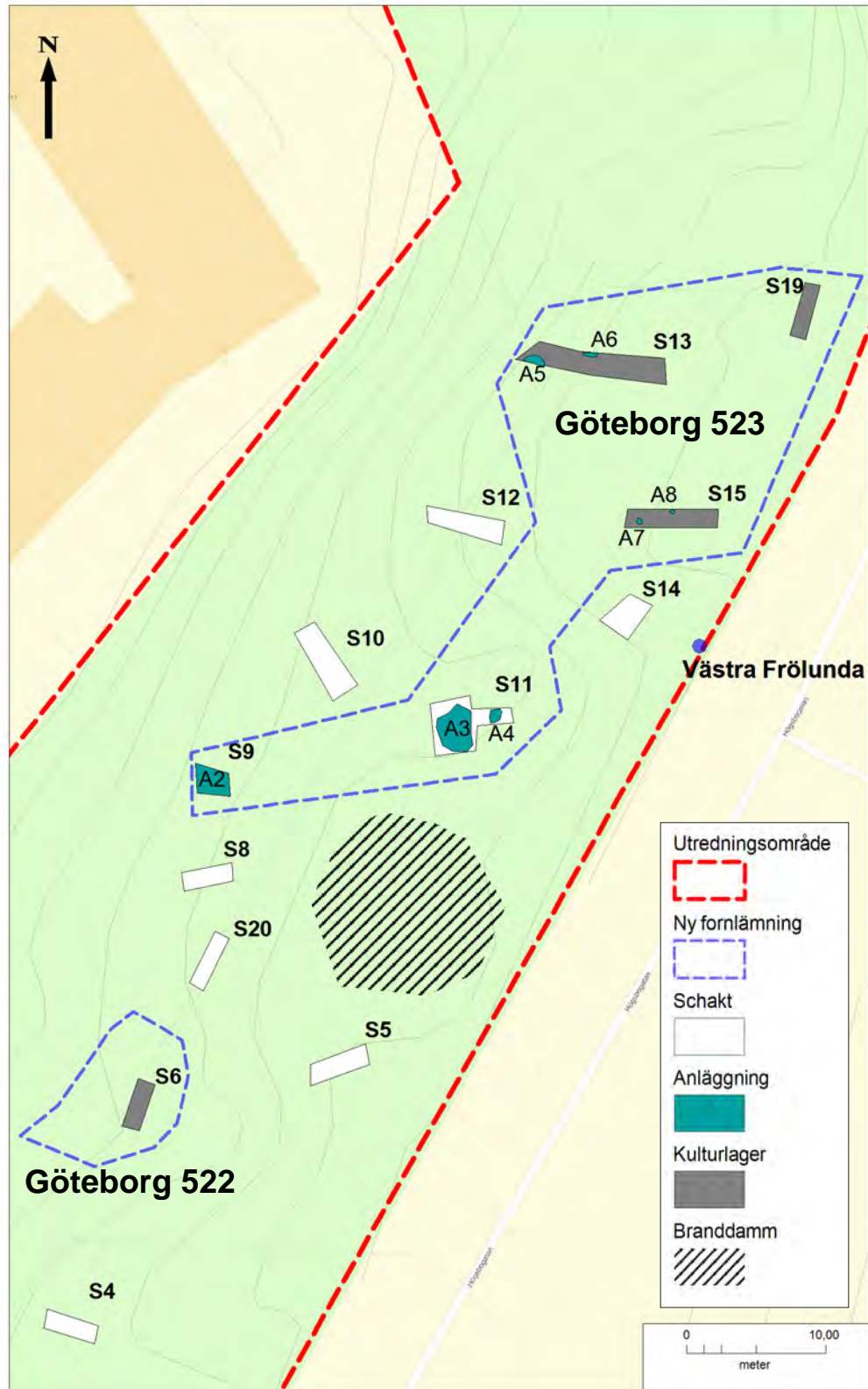
Schaktet upptogs på en platåliknande, utskjutande del av berget och fornlämningen avgränsas därmed till stor del topografiskt. Det närliggande schakt S7 uppvisade ett fåtal slagna flintor i matjorden, i övrigt vidtog berget omedelbart under matjordslagret.

Nyupptäckt boplats med möjlig grav/rituell lämning, Göteborg 523 (Int nr 247)

I schakten S9, S11, S13, S15 och S19 påträffades boplatslämningar i form av kulturlager, anläggningar och fynd av flinta (figur 8, 10-16). Ett par av anläggningarna är dock inte självklart av boplatskaraktär. I schakt S9 påträffades omedelbart under matjorden en vällagd stenpackning av 0,1-0,3 m stora stenar med fyllning av mörk sandig silt (A2, figur 10). Stenpackningen var omkring 2,3 x 2,0 m stor och anlagd mot bergskanten. Enstaka flintor påträffades vid framrensning. Anläggningen undersöktes inte och kan därför inte funktionsbestämmas. Dess flacka utseende och läge intill bergskanten påminner dock om de stenpackningar av rituell karaktär som allt oftare påträffas på brons- och äldre järnålderslokaler (t ex Kegel 2016; Lönn 2014; Munkenberg 2003).

Figur 7. Schaktplan. Skrafferad yta visar en branddamm.

Figur 8. Anläggningar och kulturlager samt nya fornlämningar inom utredningsområdet. Fornlämningarna fick tillfälliga beteckningar innan de gavs ett formellt fornlämningsnummer; Int nr 246 (nu Göteborg 522) respektive Int nr 247 (nu Göteborg 523).

Figur 9. Ca 20 cm tjockt kulturlager i schakt S6. Kraftigt regn försvårade dokumentationen.

Även i S11 påträffades två stenpackningar. Den ena anläggningen (A3, figur 11) utgjordes av en oregelbunden packning, ca 3,5 x 3,0 m synlig storlek, av 0,1-0,5 m stora stenar. Stenarna var delvis lagda mot en uppstickande bergklack och enstaka större hållar kan utgöra markfasta block eller berg. Utöver stora mängder avslag påträffades även ett retuscherat avslag och en knacksten i flinta ytligt i packningen. En mindre stenpackning (A4, figur 12), ca 1,0 x 0,8 m stor, påträffades strax öster om A3. Denna anläggning var oregelbunden och svåravgränsad. Enstaka slagen flinta framkom vid rensning. Över de båda anläggningarna låg ett gråbrunt kulturlager av sandig humös silt, möjligen ett äldre odlingslager (figur 13).

De båda anläggningarna var belägna på en mindre, utskjutande del av berget med en brant avslutning av bergspartiet åt öst. Ytan är därmed topografiskt avgränsad åt detta håll. Stenpackningarna har inte gått att bestämma till typ eller funktion, men skulle med tanke på stenpackningen i S9 och den närliggande stensättningen Västra Frölunda 286 kunna utgöra gravar eller andra rituella lämningar. A3 och A4 var dock mer oregelbundna och det kan inte uteslutas att det rör sig om röjningssten.

I schakt S13 framkom ett 0,1 m tjockt kulturlager under ett tunt humuslager (figur 14). Därunder kom ett sandigt och stenigt brandlager, 0,2 m tjockt. En kokgrop (A5, figur 15) samt en mindre stenrad (A6) påträffades i botten. Även i schakt S15 påträffades ett 0,1 m tjockt kulturlager med kolinslag under matjorden. Två

Figur 10. Stenpackningen A2 i schakt S9, foto mot väst. I bildens övre del syns berget där det börjar slutta uppåt mot bebyggelsen på Nickelmyntsgatan.

Figur 11. Stenpackningen A3 i schakt S11, mot norr. I förgrunden syns berget gå i dagen.

Figur 12. Den mindre stenpackningen A4 i schakt S11, mot väst.

Figur 13.
Kulturlagret i schakt S11.

Figur 14.
Kulturlagret i schakt
S13.

Figur 15. Anläggning A5, kokgrop, i S13. Foto mot söder.

Figur 16. Kulturlager i S19. I originalfotot står felaktigt schaktbeteckningen S15.

anläggningar noterades under kulturlagret; en mörkfärgning, ca 0,35 m i diameter (A7) samt en mindre, oregelbunden stenpackning (A8), endast 0,5 x 0,3 m stor. Ett tjugotal flintor påträffades i både matjorden och kulturlagret.

Slutligen påträffades i S19 ett mycket oregelbundet, 0,4 m tjockt kulturlager med kolinslag (figur 16). Omkring 15-20 flintavslag noterades i lagret och ett kärnyxliknande redskap insamlades. Kulturlagret var delvis skadat genom en nedgrävning.

Övriga lämningar

En murad terrasskant sträcker sig längs områdets sydvästra sida, i nord-sydlig riktning (figur 17). Övre delen av muren ligger i princip i nivå med bebyggelsen ovanför utredningsområdet. Terrasskanten och en mindre husgrund i anslutning till den är sannolikt rester av bebyggelse från början av 1900-talet, troligen densamma som syns på 1930-talskartan (figur 3). Denna lämning har därför inte dokumenterats.

FYNDBESKRIVNING

Ett urval påträffade fynd samlades in. Det rör sig huvudsakligen om flinta i form av avslag, tre med retusch, samt en övrig kärna, en knacksten och ett kärnyxliknande redskap. Flintan framkom i störst koncentration på den norra boplatsen, Göteborg 523.

Figur 17. Den murade terrasseringen i områdets sydvästra del. I bakgrunden ligger den befintliga bebyggelsen på Nickelmyntsgatan. Foto mot nordväst.

En mindre mängd keramikskärvor tillvaratogs också från den södra bopplatsen, Göteborg 522. Keramiken är mycket fragmenterad men ger ett generellt brons-/äldre järnåldersintryck.

Fynd som framkom i schakt utanför de ytor som bedömdes som fornlämning samlades inte in.

DATERING OCH TOLKNING

Boplatslämningen Göteborg 522 kan i flera avseenden beskrivas som något udda. Dess begränsade yta och läget på en liten, exponerad platå på bergssidan är atypisk för boplatser, trots förekomsten av ett fyndrikt kulturlager. Redan i fält restes därför frågan om det rör sig om någon annan typ av lämning. De påträffade stenpackningarna A2 och A3, belägna drygt 20 m norr om bopplatsen, skulle hypotetiskt kunna höra samman med denna fornlämning, vilket innebär att kulturlagret skulle kunna tolkas som del av en rituell miljö snarare än en regelrätt boplat. Både kulturlagret i schakt S6 och stenpackningarna är av brons-/äldre järnålderskaraktär. Vid en arkeologisk förundersökning bör ett eventuellt samband mellan dessa lämningar utredas.

Bopplatsen Göteborg 523 är belägen i ett mer typiskt boplatsläge, i en östsluttning ca 25 m över havet och med skydd i tre väderstreck. Till skillnad från Göteborg 522 påträffades ingen keramik på Göteborg 523, varför det sannolikt föreligger en kronologisk eller funktionell skillnad mellan de båda lämningarna. Boplatserna kan innefatta såväl sten-, brons- som äldre järnålderslämningar.

ANTIKVARISK BEDÖMNING

Göteborgs stadsmuseum bedömer att de två fornlämningarna Göteborg 522 och 523 bör genomgå arkeologisk förundersökning innan vidare exploatering kan ske på det berörda området.

LITTERATUR

- Kegel, Karolina 2016. *Grav och boplatz i Kvisljungeby*. Arkeologisk rapport 2016:12. Göteborg: Göteborgs stadsmuseum.
- von der Luft, Magnus 2007. *Västra Frölunda 411 inom Järnbrott 758:4. Särskild undersökning*. Rio Kulturkooperativ.
- Lönn, Marianne 2014. *Kultplatsen på Stora Holm*. UV Rapport 2014:45. Mölndal: Arkeologiska uppdragsverksamheten, Riksantikvarieämbetet.
- Munkenberg, Betty-Ann 2003. Svarteborg 116. En plats för ceremoniellt bruk. *Arkeologiska undersökningar längs E6 i Bohuslän. Projekt Gläborg-Rabbalshede*. Munkenberg, B-A. & Claesson, P. (red.), s.131-157.

Fyndtabell

GSMA

170005: Schakt	Sakord	st	gr	Material	Beskrivning	
01	S6	Övrig kärna	1	82	Flinta	bränd
02	S6	Avslag med retusch	1	48	Flinta	
03	S6	Avslag	4	74	Flinta	
04	S6	Skärva	7	34	Keramik	
05	S9	Avslag med retusch	1	16	Flinta	
06	S9	Avslag	5	200	Flinta	
07	S11	Avslag med retusch	1	10	Flinta	
08	S11	Knacksten	1	330	Flinta	
09	S11	Avslag	22	186	Flinta	
10	S18	Övrigt redskap	1	88	Flinta	kärnyxliknande

BILAGA 2. Schaktbeskrivning

Schaktnr	Lagerbeskrivning (m)	Fynd/anläggningar	Kommentar
S1	0-0,2 Förna, matjord 0,2-0,7 Påförda massor, sprängsten 0,7- Berg	-	-
S2	0-0,45 Förna, påförda massor 0,45-0,75 Matjord 0,75- Gulbrun silt/berg	-	Grävdes genom fyrkantig förhöjning. I schaktets S del gick berget i dagen redan 0,3 m under markytan.
S3	0-0,2 Förna, matjord 0,2-0,55 Påförda mas- sor, sten 0,55- Gul siltig lera	-	-
S4	0-0,15 Förna, matjord 0,15-0,4 Rödbrun och gul sand	-	Schaktets S del är störd med påförda massor.
S5	0-0,2 Förna, matjord 0,2 Påförda massor, berg	-	-
S6	0-0,15 Förna, matjord 0,15-0,35 Gråbrunt, humöst och sandigt kul- turlager. Fynd särskilt i övre delen. 0,35- Brun lerig silt	Flintavslag, keramik	Fornlämning
S7	0-0,4 Förna, matjord 0,4- Berg	Fåtal flintavslag i matjorden	I schaktets V del gick berget i dagen redan 0,1 m under markytan.
S8	0-0,1 Förna, matjord 0,1-0,75 Påförda massor 0,75- Lerig silt	-	Vägfylle?
S9	0-0,1 Förna/grästorv 0,1- Stenpackning, mörkbrun sandig silt	Stenpackning A2. Fåtal sentida fynd omedelbart under grästorven. Enstaka flintavslag i sten- packningen.	Fornlämning
S10	0-0,2 Förna, matjord 0,2-0,45 Sprängsten, påförda massor 0,45- Stenig silt	-	Grävdes genom åkerhak.

Schakt	Lagerbeskrivning (m)	Fynd/anläggningar	Kommentar
S11	0-0,15 Förna/matjord 0,15-0,35 Gråbrunt kulturlager av sandig humös silt. Odlingslager? 0,35-(0,60) Brun sandig silt med sten. I detta lager ligger de två anläggningarna.	Två stenpackningar (A3, A4). Flintavslag.	Fornlämning
S12	0-0,2 Grästorv/matjord 0,2-0,5 Rödbrun sand 0,5-0,8 Gul lerig silt 0,8- Berg	-	-
S13	0-0,2 Grästorv/matjord 0,2-0,3 Kulturlager 0,3-0,5 Sandigt och stenigt brandlager 0,5- Silt	A5, trolig kokgrop. A6, stenrad. Flinta.	Kulturlagret tjockast i NV.
S14	0-0,1 Förna/matjord 0,1-0,4 Stenig och sandig humus 0,4- Stenig silt	Enstaka flintavslag	Mycket trädrötter i schaktet.
S15	0-0,45 Grästorv/matjord, troligen upplöjt från underliggande lager. 0,45-0,55 Kulturlager av mörk gråbrun sandig silt med kolinslag. 0,55- Stenig/grusig rödbrun sand	A7, mörkfärgning. A8, stenpackning, osäker. Ett 20-tal flintavslag noterades i matjord och kulturlager.	Fornlämning
S16	0-0,75 Grästorv, där- under påförda massor. 0,75-0,9 Gulröd lerig silt. På detta fläckvis ett ursprungligt matjordslager, endast någon cm tjockt.	-	-
S17	0-0,45 (90) Förna, där- under påförda lager. 0,45-0,7 Matjord 0,45/0,7-(0,9) Rödbrun sand. I schaktets Ö del istället lera.	2 flintavslag i omrörda massor/matjord.	-

S18	0-0,2 Grästorv/matjord, påförd 0,2-0,95 Påförda massor (sprängsten)	-	-
S19	0-0,2 Grästorv/matjord 0,2-0,6 Kulturlager med kolinslag. Oregelbundet lager. 0,6-(0,8) Röd gul lerig, grusig silt.	15-20 flintavslag noterade i kulturlagret samt ett kärnyxliknande redskap.	Fornlämning
S20	0-0,2/0,4 Grästorv/påförda massor (sprängsten, matjord) 0,2-(0,4) Berg	-	-
S21	0-0,15 Grästorv/matjord 0,15-0,35 Påförda massor (sprängsten, grus) 0,35- Rödbrun sand	-	-
S22	0-0,15 Grästorv/matjord 0,15-(0,3) Påförda massor (sprängsten, grus) i N delen. I S delen berg under matjorden. Där emellan brun sand.	-	-

BILAGA 3. Anläggningsbeskrivning

Anl-nr	Anl-typ	Mått (m)	Beskrivning
A1	-	-	Utgår
A2	Stenpackning	Ca 2,3 x 2,0	Vällagd, ca 0,1-0,3 m stora stenar med fyllning av mörk sandig silt, anlagd mot bergskant. Enstaka slagna flintor i packningen.
A3	Stenpackning	Ca 3,5 x 3	Oregelbunden, ej tydligt avgränsbar. Ca 0,1-0,5 m stora stenar lagda mot en bergklack i S. Enstaka större hållar, ca 1 x 0,5 m stora, kan vara del av berget eller naturliga block. Slagen flinta, däribland en skrapa och en knacksten, ytligt i packningen.
A4	Stenpackning	Ca 1 x 0,8	Oregelbunden. Ca 0,1-0,2 m stora stenar med siltfyllning. Slagen flinta i fyllningen. En del lösa stenar i siltlagret, oklart om dessa ingått i anläggningen. Något osäker.
A5	Kokgrop	1,6 diam	Skörbränd sten i SÖ delen, 0,15-0,35 m stora, kol i ytan. Flinta i riktig mängd runt anläggningen.
A6	Stenrad	Ca 1 x 0,35 m	Något böjd rad av stenar 0,2-0,3 m stora. N om en av stenarna mörkare jord. Ligger i kulturlager. Anl kan fortsätta utanför schaktet.
A7	Mörkfärgning	0,35 diam	Fyllning i ytan av gråbrun sandig silt. Kan vara botten av kulturlager.
A8	Stenpackning	Ca 0,5 x 0,3	Oregelbunden, osäker.

